

UO‘K: 821.512.133.09-31

MAROSIM FOLKLORIDA AYOL OBRAZINING BADIY IFODASI

Xolyorov Mirzabek Baxtiyor o‘g‘li

Qarshi xalqaro universiteti

“Filologiya va tillarni o‘qitish (o‘zbek tili)”

kafedrası o‘qituvchisi,

e-pochta: mirzabekxolyorov85@gmail.com Tel: +998997416907

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-7434-5502>

O‘z: Mazkur maqolada o‘zbek xalq og‘zaki ijodidagi ayol obrazlari tahlil qilinadi. Xususan, ertaklar, dostonlar, afsonalar va maqollarda ayollarning ijtimoiy, axloqiy va estetik timsollari yoritiladi. Maqolada shuningdek, zamonaviy yoshlarning ushbu obrazlarga munosabati va ularning hozirgi ayol ideali bilan bog‘liqligi ham ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: folklor, ayol obrazi, ertak, doston, xalq ijodi, qadriyat, timsol.

УДК: 821.512.133.09-31

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ВОПЛОЩЕНИЕ ОБРАЗА ЖЕНЩИНЫ В ОБРЯДОВОМ ФОЛЬКЛОРЕ

Холёров Мирзабек Бахтиёрович

“Преподаватель кафедры

филологии и преподавания

языков (узбекский литературе)”

Каршинского государственного университета

электронная почта: mirzabekxolyorov85@gmail.com Тел.: +998997416907

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-7434-5502>

Ру: В данной статье анализируются образы женщины в узбекском устном народном творчестве. В частности, рассматриваются социальные, нравственные и эстетические типы женских образов, представленные в сказках, дастанах, легендах и пословицах. Также в статье исследуется отношение современной молодежи к данным образам и их взаимосвязь с представлениями о современном женском идеале.

Ключевые слова: фольклор, образ женщины, сказка, дастан, народное творчество, ценность, художественный образ

UDC: 821.512.133.09-31

THE ARTISTIC REPRESENTATION OF THE FEMALE IMAGE IN RITUAL FOLKLORE

Kholyorov Mirzabek Bakhtiyorovich

“Department of Philology and Teaching Languages (Uzbek literature)”

Karshi International University.

email: mirzabekxolyorov85@gmail.com Tel: +998997416907

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-7434-5502>

En: This article analyzes female images in Uzbek oral folk literature. In particular, it examines the social, moral, and aesthetic representations of women depicted in fairy tales, epics, legends, and proverbs. The article also explores the attitudes of modern youth toward these images and their relationship to contemporary ideals of womanhood.

Key words: folklore, female image, fairy tale, epic, folk creativity, value, artistic image.

O'zbek xalqining og'zaki ijodi – folklor, millatimiz tafakkuri, ma'naviyati va qadriyatlarini asrlar davomida saqlab kelayotgan boy xazinadir. Bu xazinada jamlangan har bir ertak, doston, afsona va maqol zamonlar sinovidan o'tgan hayotiy haqiqatlarni, xalqning dunyoqarashini va orzu-umidlarini aks ettiradi. Ayniqsa, ayol obrazi – bu timsollarning eng betakror va murakkablaridandir. Ayol – hayot manbai, jamiyat tayanchi, mehr-oqibat manbai sifatida gavdalanadi. Folklor nafaqat badiiy ijod, balki tarbiya vositasi sifatida ham xizmat qiladi. Undagi ayol obrazlari orqali yosh avlodga nafaqat go'zallik va axloqiylik, balki sabr, matonat, fidoyilik kabi fazilatlar singdiriladi. Folklorda ayol obrazi tushunchasi xalq tafakkurida chuqur ildiz otgan. Ayol obrazlari faqatgina estetik go'zallik emas, balki ma'naviy komillik, axloqiy yuksaklik, fidoyilik va sabr-toqat timsoli sifatida tasvirlanadi. Ayol – ona, yor, opa-singil yoki donishmand ayol sifatida har doim xalq og'zaki ijodining muhim qahramoni bo'lib kelgan. Ayniqsa, ona obrazining ajralmas timsollaridan biri bu – mehr, sabr va bag'rikenglikdir va qadrlash tuyg'ularini mustahkamlaydi.. Bu fazilatlar xalq ertaklarida va maqollarida o'z ifodasini topgan. Masalan, 'Ona yurti jannat, 'Ona – muqaddas' kabi iboralar xalqning ayolga, xususan onaga bo'lgan hurmatini aks ettiradi va o'smirlar orasida ayollik timsollarining ma'naviy va axloqiy jihatdan to'g'ri shakllanishiga xizmat qiladi. Folklorda ayol, avvalo, mehribon ona, farzandni tarbiyalovchi va oila tutimi sifatida tasvirlanadi. Ona obrazi muqaddaslik bilan bog'lanadi. Doston, afsona, ertak va qo'shiqlarda ona obraziga bag'ishlangan ko'plab misollar uchraydi. “Ona duosi – tog'ni ag'daradi” degan maqol ham xalq og'zaki ijodidagi onaga bo'lgan chuqur e'tirofni ko'rsatadi. O'zbek xalq ertaklari va dostonlarida ayollar ko'pincha sadoqatli, sabrli, oqila va vafodor yor sifatida tasvirlanadi. Jumladan, “Alpomish” dostonidagi Barchinoy yoki “Go'ro'g'li” dostonidagi ayol obrazlari fidokor va sadoqatli yor sifatida yodda qoladi. Folklorda ayollar ko'pincha donishmand, zukko va dono sifatida ifodalanadi. Ayrim maqollarda: “Oqila ayol – uy bekasi, el yoru”, “Ayol yomon bo'lsa – uy xarob, ayol yaxshi bo'lsa – uy obod” kabi iboralar ayolning uydagi va jamiyatdagi

ijobiy rolini ta'kidlaydi. Qo'shiqlar va afsonalarda ayolning tashqi go'zalligi, nozikligi, husni-jamoli, odobi va nazokati alohida ehtiros bilan tasvirlanadi. Ayolning go'zalligi ko'pincha tabiat manzaralari bilan qiyoslanadi: oydek yuzi, guldek husni, shamolday yengil yurishi kabi obrazlar yaratiladi. Ayrim dostonlar va rivoyatlarda ayollar o'z xalqining, erining va farzandining yo'lida fidoyilik ko'rsatgan, jasoratli va irodali bo'lib namoyon bo'lgan. Masalan, xalq rivoyatlarida ko'plab vatanparvar, jasur ayollar obrazi uchraydi. Ertak, doston va afsonalardagi ayol timsollari. Ertaklarda ayol obrazlari ko'p qirrali va rang-barang. Ba'zan ular mehribon va oqila, ba'zan esa hiylakor yoki yovuz xotinning obrazida namoyon bo'ladi. Masalan, 'Zumrad va Qimmat' ertagida ikki xil ayol tipi – ijobiy va salbiy obrazlar orqali axloqiy saboq beriladi. Qimmat – hasadgo'y va ochko'z bo'lsa, Zumrad – halol, mehnatkash va sabrli qiz sifatida tasvirlanadi. Bunday qarama-qarshi timsollar orqali xalq yoshlarni yaxshilik va yomonlikni farqlashga o'rgatadi. Dostonlarda esa ayol obrazlari yanada murakkabroq. Ular sadoqatli yor, jasoratli ayol yoki fidoyi ona sifatida gavdalanadi. Masalan, 'Alpomish' dostonida Barchinoy – go'zallik, sadoqat va vafodorlik timsolidir. U Alpomishga sodiq qolib, turli sinovlarga bardosh beradi. Bunday obrazlar orqali ayollarning jasorati va vafosi madh etiladi. Afsonalarda esa ayol obrazlari ko'pincha muqaddaslik, ilohiylik bilan uyg'unlashadi. 'Bibi Seshanba',

'Oq qiz', 'Boychechak' afsonalari bunga misoldir.

To'y marosimlarida ayol obrazi

To'y marosim folklorida ayol obrazi, asosan, **kelin** timsolida gavdalanadi. Kelin haqidagi qo'shiqlarda uning yangi hayotga qadam qo'yishi, ota uyidan ajralish iztirobi va kelajak mas'uliyati badiiy tarzda ifodalanadi.

To'y aytimlarida ayol:

itoatkor,

or-nomusli,

sabrlı va oqila inson sifatida tasvirlanadi.

Bu esa xalqning asrlar davomida shakllangan axloqiy me'yorlarini aks ettiradi. Shu bilan birga, ayollar tomonidan ijro etiladigan to'y qo'shiqlari marosimning ruhiy muvozanatini ta'minlovchi muhim vosita hisoblanadi.

Motam marosimlarida ayol obrazi

Motam marosimlarida ijro etiladigan **yo'qlov va marsiyalarda** ayol obrazi chuqur dramatik ruhda tasvirlanadi. Yo'qlovlarda ayol o'z dardini ochiq ifodalaydi, marhumning fazilatlarini sanab o'tadi va shu orqali jamiyatning axloqiy qadriyatlarini yuksaltiradi.

Motam folklorida ayol:

g'amning ifodachisi,

xotira saqlovchisi,

ruhiy poklanish vositachisi sifatida ko'rinadi.

Bu janrlar ayolning hissiy olami va badiiy tafakkurining kuchlilikini namoyon etadi.

Ayol obrazi va ramziy ma'nolar

Marosim folklorida ayol obrazi ko'pincha ramziy ma'nolarga ega:

Ona — hayot va davomiylik ramzi,

Kelin — yangilanish va o'tish davri timsoli,

Motam tutuvchi ayol — xotira va tarixiy ong ifodasi.

Bu ramzlar orqali xalqning olam haqidagi qarashlari, e'tiqodiy tasavvurlari badiiy shaklda namoyon bo'ladi.

Bu obrazlar orqali tabiat, hayot va poklik timsollari yaratilib, ayolga xos fazilatlar yuksak darajada madh etiladi. Vaqt o'tishi bilan folklordagi ayol obrazlari ham o'zgarib, yangi ijtimoiy va madaniy kontekstlarda talqin qilinmoqda. An'anaviy obrazlarda ayol ko'proq uy-ro'zg'or ishlariga mas'ul, itoatkor va fidoyi inson sifatida ko'rsatilgan. Ularning asosiy burchi – oila va farzandlar tarbiyasi edi. Zamonaviy davrda esa bu obrazlar yanada mustaqil, bilimli va ijtimoiy faol ayollar timsoliga aylana boshladi. Masalan, ertak va doston asosida yaratilgan zamonaviy animatsion filmlar, teatr sahnalashtirmalari va adabiy talqinlarda ayollar nafaqat uyda, balki jamoat ishlarida, davlat boshqaruvida, fan va madaniyatda faol qatnashayotgan shaxslar sifatida gavdalanadi. Bu esa yosh avlod ongida ayol obrazining keng va zamonaviy talqinini shakllantiradi. Hozirgi yoshlar folklor obrazlarini faqat an'anaviy shaklda emas, balki yangicha mazmun bilan anglay boshlamoqda. Qadimgi davr folklorida ayol obrazlari jamiyatdagi diniy, ijtimoiy va madaniy qadriyatlar asosida shakllangan. Masalan, Zardushtiylik davrida ayolga nisbatan e'tibor yuqori bo'lgan va bu folklorga ham o'z aksini topgan. Eposlarda ayollar nafaqat sevgi timsoli, balki donolik va jasorat timsoli sifatida ham tasvirlanadi. O'zbekistonning turli hududlarida yaratilgan xalq og'zaki ijod namunalari o'ziga xos ayol obrazlarini ifoda etadi. Masalan, Xorazm dostonlarida ayollar ko'proq fidokor va sadoqatli, Toshkent va Farg'ona vohalarida esa aql-zakovatli va ijtimoiy faol obrazlarda ko'proq uchraydi. Bu farqlar hududiy madaniyat va qadriyatlar bilan chambarchas bog'liq.

Folklor asarlarida ayol va erkak obrazlari orasidagi munosabatlar orqali jamiyatda gender tengligi haqidagi qarashlar aks ettirilgan. Ba'zi dostonlarda erkaklar boshqaruvchi bo'lsa, ayollar maslahatgo'y va hal qiluvchi rolni bajaradi. Bu esa ayolning faqat uy-ro'zg'or emas, balki ijtimoiy hayotda ham faol ishtirok etganini ko'rsatadi. Ayollar nafaqat folklor obrazlari balki ularning ijodkorlari sifatida ham muhim o'rin tutgan. Qariyalar, onalar va buvilar tomonidan bolalarga aytilgan ertaklar, qo'shiqlar va afsonalar orqali folklor avloddan-avlodga o'tib kelgan. Ayollar folklorning saqlovchisi va targ'ibotchisi sifatida qadrlangan. Bugungi kunda xalq og'zaki ijodidagi ayol obrazlari yosh avlod tarbiyasida muhim o'rin tutadi. Ular orqali mehr-oqibat, vatanparvarlik, sabr-toqat kabi qadriyatlar singdiriladi. Maktab darsliklarida, adabiyot va madaniyat darslarida bu obrazlardan keng foydalanilishi yoshlarning ma'naviy kamolotiga xizmat qiladi. O'zbek folklorida ayol obrazi – bu nafaqat badiiy timsol, balki xalqning ma'naviy va axloqiy qadriyatlarining yorqin ifodasidir. Ertaklar, dostonlar, afsonalar va maqollar orqali ayolning mehr-oqibatli, fidoyi, sabrli, oqila va jasoratli qiyofalari tasvirlangan. Bu obrazlar xalq ongida ayolga bo'lgan hurmat, e'tibor va mehrni mustahkamlab kelmoqda. Ayniqsa, zamonaviy yoshlar uchun bu timsollar nafaqat tarixiy meros, balki axloqiy-me'yoriy yo'riqnoma sifatida xizmat qilishi lozim. Bugungi kunda jamiyatda gender tengligi, ayollar faolligi va ularning ijtimoiy hayotdagi o'ri toбора kuchayib borayotgan bir paytda, folklordagi ayol timsollarini zamonaviy kontekstda tahlil qilish va targ'ib etish nihoyatda muhim. Shunday ekan, taklif tariqasida, ta'lim muassasalarida folklor asarlari asosida sahna ko'rinishlari, adabiy mushoiralar va ijodiy tanlovlar tashkil etilishi maqsadga muvofiqdir. Bu nafaqat folklorga bo'lgan qiziqishni oshiradi, balki yoshlar ongida ayollik timsollarining chuqur va zamonaviy talqinini shakllantiradi. Shu bilan birga, ayol obrazlari orqali milliy qadriyatlarni asrab-avaylash va ularni zamonaviy hayot bilan uyg'unlashtirish – bugungi kunning muhim vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbek xalq ertaklari. – Toshkent: Yozuvchi, 1990.
2. G'ulomov A. O'zbek xalq ijodi. – Toshkent: Fan, 1971.
3. Qosimova M. Folklorda obrazlar tizimi. – Toshkent: O'qituvchi, 2002.
4. Mirzayev T. va boshq. O'zbek folklori. Darslik.- Toshkent: Tafakkur bo'stoni, 2020.
5. Jo'rayev M. Folklorshunoslik asoslari. – Toshkent: "Fan", 2009.
6. Safarov O. O'zbek xalq og'zaki ijodi – Toshkent "Musiq" 2010
7. Madayev O. O'zbek xalq og'zaki ijodi. – Toshkent : Mumtoz so'z, 2013.